

Demokrasinin Değişen Yüzü ve Yeni Planlama Yaklaşımı

Didem Ergin

didem_ergin@hotmail.com

ODTÜ, Mimarlık Fakültesi

Son yıllarda gerek dünya ölçeğinde yaşanan ekonomik, sosyal ve siyasi değişimler nedeniyle, gerekse insanların anlayışlarının ve hayata bakış açılarının değişmesiyle planlama ve demokrasi anlayışları önemli dönüşümler geçirmiştir. Özellikle 1980'lerden sonra küreselleşmenin etkisiyle ulusal sınırların önemini yitirmesi, sermayenin uluslararasılaşması, piyasa mekanizmasının işlerlik kazanmasıyla devletin ulusal kalkınmadaki rolünün azalması, temsili demokrasinin aşınması, yerelin ön plana çıkışı ve bireye, farklılıklara ve insan haklarına verilen öncelikler, vb. bu dönüşümü hızlandıran ana etkenler olmuştur. Modernizmin *temsili demokrasisi* yerini *çoğulcu ve katılımcı demokrasiye* bırakırken, 1960'ların *elitist ve teknisist planlama* anlayışının yerini ise sivil toplum merkezli, sürekli *müzakereye açık olan bir planlama* süreci almıştır. Buna bağlı olarak plancının rolü de hesaplama-denetim uzmanlığından, toplumsal konular üzerinde farklı gruplar arasında uzlaşmayı sağlamayı amaçlayan moderatörlüğe doğru değişmiştir.

Bu bağlamda hala merkezi otoritenin ve temsili demokrasinin baskın olduğu ve planlama anlayışının bu değişimlere ayak uyduramadığı Türkiye'de, yeni bir planlama paradigmasının ve demokrasi anlayışının tanımlanmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Ancak, yeni planlama ve demokrasi yaklaşımlarının temel ilkelerini ortaya koymadan önce, eski planlamanın eksikliklerini ve Türkiye'de demokrasi ve yönetimin nasıl işlediğini açıklamakta fayda vardır.

Türkiye'deki Planlama Deneyimleri ve Elitist Planlama Anlayışının Çöküşü

Türkiye'deki planlama deneyiminin temeli 1960'lara rastlamaktadır. Her ne kadar bu tarihlerden önce ulusal kalkınmayı sağlama amacıyla çeşitli planlar üretildiyse de, ilk kapsamlı planlama çalışmaları 1960'lardan itibaren başlamıştır. Bu yıllarda planlama ulusal kalkınmada stratejik bir araç olarak görülmüş ve *rasyonel planlama* temelinde şekillenmiştir. Bilimsel bilgiye dayanan bu planlama anlayışı, *'araçlar ve sonuçlar'* (means&ends) çerçevesinde, toplum için üst düzey kararların belirlendiği ve bu kararları uygulamak için araçların ortaya konduğu teknik bir süreç olarak görülmüştür. Bu sürecin en doğru biçimde tasarlanması ve denetlenmesinde kilit rol oynayanlar ise sosyal bilimlere bir araç olarak kullanan plancılar olmuştur. Bu nedenle araçsal rasyonelliğe dayanan bu dönemdeki planlama anlayışı elitist bir nitelik kazanmıştır.

Elitist planlama anlayışının temelinde ise *mükemmel hesaplama ve denetim* yatmaktadır. Bu bağlamda meşruiyetini rasyonel düşünceden alan plancının rolü hesaplama ve bunun kontrol biçiminin yönlendirilmesidir. Plancı, mevcut düzeni değişmez kabul ederek teknik akılla geleceği tahmin etmeye çalışmaktadır. Ancak, 1980'lerden sonra *post-modernizmin* ortaya çıkışıyla pozitivist sosyal bilim yaklaşımının temelleri sarsılmıştır. Bunun sonucunda sosyal bilim önermelerine dayanarak araçsal rasyonelliği kullanan plancı işlevsiz kalmıştır. Rasyonel düşüncenin toplumun geleceğini belirlemede çöküşüyle, plancı hesaplama rolünü kaybetmiş ve bu rolün kaybedilmesiyle kontrol yeteneğini de yitirmiştir.

Bütün bu gelişmeler *'eleştirel gerçekçilik'* akımının ortaya çıkmasına yol açarak, plancıların yeni bir rol kazanmasını sağlamıştır. Bu rol toplumsal konular üzerinde toplumun farklı kesimleri arasında uzlaşma ortamı oluşturmaya dayanmaktadır. Böylece toplum için verilecek kararlarda *araçsal rasyonellikten iletişimsel rasyonelliğe* doğru bir dönüşüm yaşanmıştır.

Planlama paradigmasında bu değişimler yaşanırken, Türkiye'de hala, özellikle bölge planlama çalışmalarında, rasyonel planlama anlayışının etkileri görülmektedir. Devletin öncülüğünde gerçekleştirilen kalkınma planlarının temel ilkeleri kamu yararına hizmet ve kapsamlı, uzun vadeli planlar üreterek toplumun

geleceğine yön vermektir¹. Bu planlama yapısı sahip olduğu olanaklar açısından eyleme dönük stratejileri gerçekleştirmede zorlanmaktadır. Her ne kadar son yıllarda üretilen bölgesel gelişme projelerinde eylem planlarına ağırlık verilse de, yetersiz finansman ve kalifiye eleman nedeniyle bu projeler tamamlanamamaktadır. Önerilen eylemleri uygulamak için gerekli araçları sağlayacak güç ve teknik kabiliyetler farklı sektörler ve kurumlar arasında dağılmıştır ve bunlar arasında koordinasyon eksikliği ve yetki karmaşası bulunmaktadır².

Diğer taraftan özellikle 1980'lerden sonra, yerel ekonomik kalkınmanın önem kazanmasıyla hız kazanan yerel düzeydeki planlarda (imar) da benzeri sorunlar yaşanmaktadır. Ancak bu planlar rasyonel planlama sürecinden bağımsız olarak '*yap-uygula*' (incrementalist) anlayışıyla gerçekleştirilmekte ve kısa vadeli çözümler üretmektedir³. Bir vizyona sahip olmadan üretilen bu planlar popülist temelde mevcut kentsel sorunlara anında cevap verebilmeyi amaçlamakta ve gelecekteki yerel veya toplumsal sorunları çözme endişesini taşımamaktadır. Bu planlama anlayışı temelinde çoğu plancı, yoğun *siyasi ve toplumsal baskı* altında kalmakta ve kenti şekillendirmede mesleki ilkelerinden bağımsız hareket etmek zorunda kalmaktadır.

Görüldüğü üzere Türkiye'deki planlama anlayışı birbiriyle çelişen iki farklı planlama türünü (comprehensive-incremental) barındırmaktadır. Bu plan kararlarının uygulanmasını ve bu nedenle ulusal ve yerel kalkınmanın sağlanmasını güçleştirmektedir. Öte yandan son yıllarda dünyanın yaşamakta olduğu dönüşüm Türkiye'de yeni bir planlama paradigmasının geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır. Özellikle 1990'lardan sonra artan küreselleşmeyle birlikte ulusal sınırların önemini yitirmesi, ulusal kalkınmanın yerini küresel ekonomik ve sosyal bütünleşmenin alması, mekansal örgütlenmedeki değişim ve mekansal farklılıkların yeni teknolojik ve iletişimsel gelişmelerle azalması, refah devleti anlayışının değişmesi, temsili demokrasinin aşınması ve yerele, bireylere ve farklılıklara ağırlık verilmesiyle, planlama anlayışları yeni bir nitelik kazanmaya başlamış ve planlama bir demokrasi projesi halini almıştır⁴.

Bu çerçevede Türkiye'de yeni bir planlama anlayışı geliştirilirken, kentsel gelişmeye yön veren iradenin biçiminin de dikkate alınması ve böylece demokrasi ve planlamanın özdeşleştirilmesi gerekmektedir. Ancak böyle bir planlama anlayışının temel ilkelerine geçmeden önce temsili demokrasinin yaşadığı sorunlar ve bunun Türkiye'deki yansımalarına kısaca değinmek gerekmektedir.

Temsili Demokrasinin Aşınması ve Türkiye'deki Uygulamaları

Modernizmin tanıttığı rasyonel planlama mantığı içinde planlı bir müdahale biçiminin ne olması gerektiğine karar verecek olan plancı iken, müdahaleyi yapacak olan siyasi güçtür. Bu siyasi irade de meşruiyetini temsili demokrasiden almaktadır. Ancak, çoğunluğun sultasına dayalı bu sistemin de temeli son yıllarda gelişen küreselleşme olgusu ve bunun ulus-devletlerde yarattığı etkiler nedeniyle sarsılmıştır.

Ulus-devlet döneminde (Westphalia) bireylerin kaderlerini belirleyen kararlar ulus-devlet sınırları içinde alınırken ve dünyada düzen, bu ulus-devletler arası ilişkilerle (çoğunlukla savaşla) sağlanırken, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yeni dünya düzenini kurmak amacıyla *uluslararası ve ulus-üstü kurumlar* (BM, AB, vb) ortaya çıkmıştır. Böylece *denetim* ulusal düzeyden ulus-üstü düzeye kaymıştır. Özellikle 1990'lardan sonra ülke sınırlarının önemini yitirmesi ve hızla gelişen küreselleşmeyle birlikte sınırların her gün yeniden tanımlanması ve mekansal örgütlenmedeki değişimler nedeniyle, ulusal sınırlar içindeki denetim artık toplumsal denetim ihtiyacına cevap veremez hale gelmiştir. Bu nedenle bireylerin geleceği çoğunlukla ulusal sınırlar dışında alınan kararlarla belirlenmeye başlamıştır. Ancak bu kararlardan etkilenenlerin karar vericileri oylarıyla seçme hakkı yoktur. Bu durum *mekansal temsilin sınırlılığı* problemini ortaya çıkarmakta ve temsili demokrasinin meşruiyetinin temellendirilmesini zorlaştırmaktadır.

Diğer taraftan insanların mekanla ilişkisi artık tek boyutlu değil çok boyutludur. İnsanlar artık bir yere bağımlı kalmamakta sahip oldukları imkanlar ölçüsünde yaşamları boyunca sürekli bir rota izlemektedir. Ancak bu insanlar seçim dönemlerinde (özellikle yerel seçimlerde) sadece bir yerde oy kullanabilmektedir. Bu da temsili demokrasiyi çıkmaza sürükleyen diğer bir olgudur.

Türkiye'deki demokratik temsil uygulamalarına bakıldığında ise, bu sorunların etkilerinin büyük ölçüde hissedilmesine rağmen, asıl sorunun seçimlerde çoğunluğun oyunun dikkate alınması nedeniyle halkın tercihlerinin yeterli biçimde meclise yansımamasından kaynaklandığı görülmektedir. (Özellikle son seçimlerde halkın yaklaşık %50'sinin tercihi yönetime yansımamıştır). Diğer taraftan kararlar da oy çokluğuyla alınmakta ve bu da alternatiflerin ve farklı tercihlerin değerlendirilmesini engellemektedir. Bu nedenle Türkiye'de *çoğunluğun gücünün* sözü geçmekte ve bu meşruiyetini halktan almaktadır. Bu şekildeki temsil uygulamaları ise yönetim sistemini giderek merkezileştirmektedir.

¹ Şengül, H. T. (2002) 'Planlama Paradigmalarının Dönüşümü Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme', *Planlama Dergisi*, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, 2002/2-3.

² Çıracı, H. (1993) 'Planlamada Yeni Eğilimler ve Şehir Plancısının Değişen Rolü ve Konumu Üzerine', *Planlama Dergisi*, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, 93/1-4, Sayı: 10, s. 57-59.

³ Şengül, H. T. (2002) 'Planlama Paradigmalarının Dönüşümü Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme', *Planlama Dergisi*, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, 2002/2-3.

⁴ Tekeli, İ. (1997) 'Bir Demokrasi Projesi Olarak Yerel (Bölge) Planlama', Bölge Planlama, *Planlama Dergisi*, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, 97/1, Sayı: 15, s. 11-17.

Güç veya iktidar sahipleri iradelerini siyasal oy karşılığında kendi yandaşlarına çıkar sağlama amacıyla da kullanabilmektedir. Bu anti-demokratik ve temsili demokrasinin temeli olan *yurttaş eşitliği*ni hiçe sayan bir süreçte yol açmaktadır. Türkiye’de bireyler sadece bir oy makinesi olarak görülmektedir. Her ne kadar son yıllarda Avrupa Birliği’ne üyelik sürecinin hız kazanmasıyla bireylere birtakım haklar (basın özgürlüğü, dernek kurma, düşünce ve ifade özgürlüğü, işkence ve idamın kaldırılması,vb.) kazandırılmaya çalışılsa da bunların Türkiye’de uygulama alanı çok dardır.

Öte yandan Türkiye’de temsili demokrasi uygulamaları bireyleri kamusal alandan çıkarmaya ve özel alanda tutmaya yöneliktir. Vatandaşlar kendilerini yönetecekleri (*kamusal özneleri*) seçtikten sonra onların kararlarıyla üretilen kamusal mal ve hizmetleri tüketmektedir. Bu bireyleri üretken kılmaktan çok tüketime yöneltmekte ve toplumsal sorunlara karşı duyarsız kılmaktadır. Son yıllarda Türkiye’de çeşitli *sivil toplum kuruluşları* (STK); sendikalar, odalar, dernekler, vb., kurulmaya başlandıysa da, bunlar siyaset toplumunun etkisinde ve denetiminde kalmakta ve toplumu ilgilendiren konular hakkında kararların alınmasında çoğu zaman etkin rol oynayamamaktadır.

Ancak günümüzde dünyada yaşanan dönüşümlerin etkisiyle temsili demokrasinin dayanacağı temeller sarsılmış ve çoğunluk oyuna dayalı işleyişlerden *bireye ve farklılıklara öncelik veren yeni bir demokrasi anlayışına* doğru bir dönüşüm yaşanmıştır. Demokratik rejimlerin *hukuk devleti* temelinde şekillenmesinin ve *insan haklarının* önem kazanmasıyla, oy çokluğuyla verilen kararların alanı daraltılmış ve yönetim anlayışının yerini *yönetişim* anlayışı almıştır. Diğer taraftan insanlar artık özel alan öznesi olma yerine kamusal özne ve üretken olmayı tercih etmekte ve kişisel doyumunu bu şekilde sağlamaya çalışmaktadır. Bu nedenle günümüz demokrasisi artık *katılımcı ve çoğulcu* bir temelde oluştuğundan, Türkiye demokrasisinin bu değişimleri entegre edecek biçimde yeniden ele alınması gerekmektedir.

Türkiye’de Yeni Demokrasi Anlayışının Temel İlkeleri

Türkiye’de temsili demokrasi süreci önemli sorunlarla karşılaşmasına rağmen, bunun yerine hala bir alternatif geliştirilememiştir ve geliştirmek de çok zor görünmektedir. Bu nedenle mevcut yönetim sisteminin son yıllardaki demokrasi anlayışındaki değişimler dikkate alınarak yeniden ele alınması gerekmektedir. Bu değişimlerin temelinde bireyin değerlendirmesi, STK, farklı gruplar ve yerel komünitelere verilen öncelikler, ve bu bağlamda, çok aktörlü karşılıklı etkileşim yoluyla bir yönetim anlayışı yatmaktadır.

Ülkemizdeki demokratik rejimin hukuk devleti anlayışı içinde yeniden şekillenmesi amacıyla öncelikle mevcut seçim sisteminde değişiklikler yapılmalıdır. Bu değişiklikler çoğunluğun tercihini meclise yansıtmak şeklinde ele alınmalıdır. Toplumun çoğunluğunu ilgilendiren konularda kararlar alınırken *halk katılımına* öncelik verilmeli ve halk çeşitli ikna araçlarıyla karar verme sürecine dahil olması için teşvik edilmelidir. Bunun başarılı olması için mevcut kurumlara ek demokratik kurumlar eklenerek, *doğrudan demokrasi araçları* olarak ifade edilen referandum, inisiyatif, dilekçe hakkı, sivil itiraz, geri çağırma (recall) vb. araçların daha işlevsel kılınması için sistem yeniden tasarlanmalıdır. Bu şekilde sistem halkın seçtiği kamusal öznelerin denetiminin de önünü açmış olur.

Kararların toplum tarafından benimsenmesini sağlamak için ise bu kararların sürekli müzakereye açık tutulması bir alternatif yol olarak düşünülebilir (BM örneğinde olduğu gibi). Günümüzde Batı devletlerinde görülen *e-devlet* uygulamaları bunun iyi bir örneğidir. Teknolojik ve iletişimsel gelişmeler (internet, medya)

sayesinde bu devletlerin karar organlarının izlediği politikalar ve süreçler devamlı olarak kurumların ve halkın erişilebilirliğinde olmakta ve böylece sivil itiraz, *self-kontrol* mekanizmaları faaliyete geçirilebilmektedir. Bu şekildeki karar alma süreçleri, ne kadar zaman tüketici ve sancılı olsa da, üzerinde uzlaşma sağlanmış veya meşruiyet kabulü yapılmış kararlar üreteceğinden halk tarafından rahatlıkla benimsenecek ve müzakere süreci gerçekleştirilmeden alınan kararların uygulanma aşamasında yaşanan sorunlarla karşılaştırıldığında pratiğe daha kolay geçirilebilecektir. Özellikle Türkiye’de devletin kararlar alınırken konunun uzmanlarına ve bu karardan etkilenecek halk kitlelerine danışması ve onlarla bağlantılı hareket etmesi, kararların toplum tarafından kabul görmesini kolaylaştıran bir etken olacaktır. Bu nedenle Türkiye demokrasisinde müzakereci ve uzlaşmacı bir anlayışın geliştirilebilmesi ve böylece demokrasinin daha iyi işleyebilmesi için bu mekanizmaların bir an önce faaliyete geçirilmesi gerekmektedir.

Diğer taraftan yeni küresel düzende artık yurttaşlık kavramı oyda eşitlik olarak değil, *hakta eşitlik* olarak benimsenmekte ve her bir birey bir proje olarak düşünülmektedir. Bundan dolayı bütün süreçlerin *insan hakları* zeminine oturtulmasına ihtiyaç vardır. Çünkü yeni düzende güç kullanma ve denetim, meşruiyetini insan haklarından almaktadır. Türkiye’de bu hakların bireylerin kendilerini ifade etmesini ve üretken kılmasını sağlayacak biçimde genişletilmesi ve bunları uygulanmasını denetleyecek mekanizmaların geliştirilmesi gerekmektedir. Ancak bu konuda karşılaşılan en büyük engel Türkiye’de *demokratik bir kamu alanının eksikliği*dir.

İşte bu sorunun aşılmasında en büyük rol kamu ve özel sektör dışında bir alternatif sektör olarak gelişen *Sivil Toplum Kuruluşları*’na düşmektedir. Bu kuruluşların her biri belirli bir amaç etrafında görüş birliği sağlayarak demokratik bir karar oluşturan küçük kamu alanlarıdır. Bu şekilde kendi iktidarlarını oluşturmaktadırlar. Meşruiyet alanları dolaylı olmayan bir yolla olduğundan, yani meşruiyetini doğrudan kamusal mal ve hizmet üreten kamusal öznelerden (bireylerden) almalarından dolayı, temsili demokrasinininkinden daha güçlüdür.

Bu kuruluşlar temsili demokrasinin siyasal gücü yanında kenidilerine meşru kamu alanı açabilmenin yollarını araştırmaktadır. Bunu ya mevcut kamu otoritesinin faaliyet alanları dışında yeni kamu mal ve hizmetleri üretmek ya da kamu ile ortaklık geliştirerek gerçekleştirmeye çalışmaktadırlar. Ancak bu faaliyetlerin gerçekleştirilmesi de kamunun iznine tabidir.

STK’lar çoğulcu ve katılımcı demokrasiyi gerçekleştirmede önemli aktörlerdir. Bu kuruluşların ürettiği hizmetler toplumun talepleriyle daha çok çakışmakta ve bu kuruluşlardaki bireyler özel özne olmaktan çıkıp kamusal özne olarak kamuya hizmet doyumuna ulaşabilmektedir. Emir-komuta zinciri olmayan STK’larda güç ve denetim bireyler arasında paylaşılmıştır ve böylece *eşit ilişki kurmaya ve ortaklığa dayalı bir denetim* sözkonusudur. Bu nedenle STK’lar mükemmele yakın bir demokrasinin işleyebilmesinde önemli aktörlerdir.

STK’ların diğer bir alternatifi ise *yerel komüniteler* (yöre kooperatifleri gibi) olabilir. Kamusal alanın oluşturulmasında halka en yakın düzey yerel platformdur. Bu komüniteler aynı ortamda yaşayan, dışa açık ve yerelin nesnel gerçekliğini değiştirmeye hevesli yerel aktörlerden oluşmaktadır. Bunlar da STK’lar gibi yerel düzeyde demokratik kararların alınmasını sağlayacak bir kamu alanı oluşturmakta ve böylece çoğulcu demokrasi anlayışına hizmet etmektedir. Ancak yeni demokrasi anlayışında küçük toplumlardan ziyade STK’larda olduğu gibi *atomistik birey ön plandadır*.

Türkiye’de STK’lar her ne kadar katılımcı ve çoğulcu demokrasinin önemli mihenk taşları olsalar da, henüz temsili demokrasinin siyasal gücü karşısında yeni bir alternatif oluşturamamaktadır. Çoğu zaman yönetimin yoğun baskısı altında işlevlerini yerine getirememektedir. Ancak yine de bu kuruluşlar ülkemizdeki temsili demokrasinin yeni demokrasi ilkeleri çerçevesinde yeniden şekillenmesinde önemli ve tamamlayıcı bir rol üstlenecektir. Bu nedenle bu kuruluşların yerel kamu alanı eksikliğini gidermeleri amacıyla teşvik edilmesi ve faaliyet alanlarının genişletilmesi Türk demokrasisinin çoğulcu ve katılımcı bir nitelik kazanması açısından önemlidir.

Türkiye’deki temsili demokrasi uygulamalarının yeni demokrasi ilkelerini entegre edecek biçimde yeniden şekillenmesi ve çoğulcu bir yapı kazanması hiç şüphesiz planlama anlayışının değişmesini de zorunlu kılacaktır. Çünkü planlama günümüzde bir demokrasi projesi halini almıştır. Daha önce de bahsedildiği gibi 1960’ların rasyonel planlama anlayışı çağımızın modern planlama anlayışına artık uymamaktadır. Bu nedenle Türkiye’de yeni bir planlama paradigmasının tanımlanmasına ihtiyaç vardır.

Türkiye’de Yeni Planlama Anlayışı ve Plancı’nın Yeni Rolü

Türkiye’de yeni bir planlama paradigmasının geliştirilebilmesi için öncelikle eski, yani rasyonel planlama anlayışının günümüzde geçerliliğinin kalmadığının kabul edilmesi gerekmektedir. Modern dünyada planlama artık hesaplama ve denetim uzmanlığından sıyrılmış ve belirli bir kamu alanında uzlaşma (compromise) sağlamaya yönelmiştir. Bu bağlamda planlamanın yeni faaliyet alanı toplumun gelişmesine yön verecek kararlar üretilirken toplumun farklı kesimleri arasında diyalojik süreç aracılığıyla uzlaşma sağlamaya çalışma, yani *uzlaşma mühendisliği* (compromise engineering)’ dir.

Her ne kadar bu planlama anlayışında da bir denetim söz konusu ise de, demokrasinin niteliğinin değişmesine bağlı olarak bu denetim, rasyonel planlamada olduğu gibi üstün bilginin empoze ettiği değil, birlikte yaşamaktan doğan ve üzerinde uzlaşma oluşturulan bir denetimdir. Bu konuda plancıya büyük görevler

düşmektedir. Çünkü plancı toplumdaki değişik çıkar grupları arasındaki müzakere sürecine yön veren bir *uzlaştırıcı (moderator)* rolünü üstlenmiştir. Aynı zamanda bu süreci zaman-tüketici (time-consuming) bir süreç olmaktan çıkaracak olan da planıcıdır. Bu nedenle her ne kadar yeni demokrasi anlayışı beraberinde eşitlik ve yatay ilişkiler gibi kavramları getirirse de, burada plancı müzakere sürecinin altındaki belirsizliği gidermek amacıyla *liderlik* görevini üstlenmelidir. Ancak, bu görevi yerine getirebilecek bir planıcının, ispatlanmış bir kapasite, vizyon ve yeterli enerjinin yanısıra, öğrenme hevesine sahip olması, değişikliğe açık olması ve insanlarla iyi ilişkiler kurabilmesi gerekmektedir. Ancak bu yapıya sahip bir planıcının kendisinin müzakere sürecine liderlik etmesinin meşruiyet zemini sağlanmış olabilir.

Müzakereci bir planlama anlayışının pratikte iyi işleyebilmesinin ön koşulu müzakere sürecine girenlerin iyi niyetli olması, yani öğrenmeye ve mevcut kabullerini veya doğrularını değiştirmeye açık olmaları, ve fikirlerini, isteklerini açıkça beyan etmelerine dayanmaktadır. Bu sürecin yapısal bir çerçeveye oturtulmaması ve esnek bırakılması da göz önüne alınması gereken diğer bir olgudur. Ancak bir diğer önemli konu halkın müzakere sürecine katılımını teşvik etmektir. Bunun için çeşitli eğitimsel mekanizmalar geliştirilerek, halkta *sorumluluk* duygusunu uyandırmak ve onları planlama kararlarının geleceğini etkileyen kararlar olduğunun bilincine ulaştırmak gerekmektedir. Plancı bu konularda da yine önemli bir rol üstlenmektedir ve karşılıklı *saygı* çerçevesinde bu amaçları gerçekleştirmek için çalışmalıdır.

İşbirliğine öncelik veren bu yeni planlama anlayışı karşılıklı öğrenme süreçleri içinde bir uzlaşma ortamı yaratmaya çalışmaktadır. Bu nedenle *demokratik bir kamu alanının oluşturulması* da bu sürecin etkili olabilmesi için önemli bir koşuldur. Bu bağlamda *yerel*, bir kamu alanı oluşturması ve halka en yakın birim olması bakımından müzakere süreci için en uygun düzeydir. Türkiye’de bu kamu alanının oluşturulması acil bir gereksinimdir. Bundan dolayı, bu eksikliği gidermek amacıyla yerel düzeyde kent konseyleri, yöre kooperatifleri, vb. tartışma platformları oluşturulmasına ihtiyaç bulunmaktadır. Yerel yönetimler bu platformların oluşturulmasıyla yetkilendirilmeli ve merkezi yönetimin baskısından bağımsız olarak gerekli her türlü altyapı desteğini sağlamalıdır.

Bütün bu süreçler Türkiye’de planlamanın bir demokrasi projesi olarak gelişmesini destekleyecek ve yönetim anlayışının temel ilkeleri çerçevesinde elitist bir rol kazanan planıcıyı yönetim anlayışı temelinde uzlaşma sağlamaya ve siyasal gücün demokratik oluşumuna destek sağlamaya yöneltecektir. Peki Türkiye’deki planlılar bu süreçleri destekleyecekler mi yoksa onlara direnecekler mi? Kendi doğrularını değiştirmeye açık olmayan kimi planlılar bu süreçleri dikkate almayarak eski planlama paradigmasını sürdürmeye devam edecek, kimisi ise bu paradigmayı tamamen yok sayıp yeni baştan bir model geliştirmeye çalışacaktır. Ancak, bu durumda planlılar için en doğru seçenek mevcut sistemi son yıllarda planlama anlayışında gözlenen değişimleri bir bütün halinde entegre edecek biçimde yeniden tasarlamaktır.

Bu bağlamda planıcının yeni rolü *uzlaşma mühendisliği*dir. Her ne kadar plancı toplumun farklı çıkar grupları arasında bir uzlaştırıcı rol üstlense de, yine toplumun geleceğine yön veren plan ve projelerin üretilmesi ve bunların gerçekleştirilmesi için gerekli araştırmaları yapmak, altyapı ve desteği sağlamak planıcının görevleri arasındadır. Bu nedenle plancı aynı zamanda mühendislik rolünü de taşımaktadır.

Plancının yeni rolünü başarıyla gerçekleştirebilmesi için karar vericiler ve karardan etkilenen halk grupları ile çok yakın bir *işbirliği* kurması gerekmektedir. Plancı toplum için stratejik kararlar üretecekse, bu kararların uygulamaya aktarılması için gerekli toplumsal güçleri harekete geçirmelidir. Bu bağlamda plancı sorunları çözmek amacıyla çeşitli toplumsal seçenekleri geliştirme yeteneğine sahip olabilmeli ve bunları bir bütün halinde belirli bir platformda halka sunabilmelidir. Bununla beraber plancı geliştirdiği projelerin toplum üzerindeki etkilerini de değerlendirebilmelidir. Bu bağlamda plancının teknik kabiliyeti politika önerilerini operasyonel hale getirmesine bağlıdır.

Türkiye’de alınan politika kararlarının uygulamaya geçirilebilmesi çok sancılı bir süreç olmaktadır. Bunun da en önemli nedeni bu kararların uygulanması için gerekli olan araçları tahsis edecek yetki ve kabiliyetlerin farklı sektör ve kurumlar arasında dağılmış olmasıdır. Bu noktada plancı *koordinatörlük* rolü üstlenerek, bu kuruluşların program ve bütçeleri arasında uyumun sağlanmasına da çalışmalıdır.

Plancının koordinatörlük rolünün geçerli olduğu bir diğer alan ise *kamu-özel sektör ortaklığı*dır. Bu sektörler arasında köprü olma rolü üstlenerek bağlantı sağlamalıdır. Bu ortaklığın *kamu yararına* hizmet edecek şekilde gelişmesini sağlamak da plancının görevidir. Bütün bu görevler plancının *yönetici* rolünün bir gereğidir⁵.

Sonuç olarak planlama ve demokrasi anlayışları son yıllarda dünyanın yaşadığı dönüşümler nedeniyle büyük ölçüde değişmiş ve yeni ilkeler çerçevesinde yeniden tanımlanmaya başlamıştır. 1960’ların elitist ve teknisist planlama anlayışından kopulmuş ve rasyonel planlama yerini sivil toplum kuruluşlarının desteğinde müzakereci bir planlama sürecine bırakmıştır. Diğer taraftan temsili demokrasi aşınarak çoğulcu ve katılımcı bir nitelik kazanmaya başlamıştır. Bu değişimler plancının da hesaplama-denetim uzmanlığı rolünden sıyrılarak, uzlaşma mühendisliği, işbirlikçi ve liderlik rollerini üstlenmesine yol açmıştır.

Günümüz dünyasında artık demokrasi ve planlama birbirinden bağımsız olarak düşünülemez ve sürekli birbirini etkileyen mekanizmalar olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle yeni bir planlama anlayışı geliştirilirken demokraside gözlenen değişimlerin de dikkate alınması gerekmektedir.

Hala yönetim anlayışının baskın olduğu ve rasyonel planlamanın etkilerinin görüldüğü Türkiye’de mevcut yönetim ve planlama sistemi, yeni planlama ve demokrasi ilkeleri temelinde yeniden ele alınmalıdır. Türk demokrasisinin çoğulcu ve katılımcı; planlama anlayışının da müzakereci bir nitelik kazanması için yapılması gereken, son yıllarda planlama ve demokrasi kavramlarında gözlenen değişimleri sistemli bir hale getirmek ve bunların uygulamaya geçirilebilmelerini sağlamak amacıyla gerekli mekanizmaları oluşturmak veya harekete geçirmektir.

*Boyer Viollet
Construction of the Eiffel Tower*

⁵ Çıracı, H. (1993) ‘Planlamada Yeni Eğilimler ve Şehir Plancısının Değişen Rolü ve Konumu Üzerine’, *Planlama Dergisi*, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, 93/1-4, Sayı: 10, s. 57-59.